

DEUTSCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN
ZU BERLIN
INSTITUT FÜR
GRIECHISCH-RÖMISCHE ALTERTUMSKUNDE

BIBLIOTHECA
SCRIPTORVM GRAECORVM ET ROMANORVM
TEVBNERIANA

BSB B.G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT
1970

M. TVLLI CICERONIS

SCRIPTA QVAE MANSERVNT OMNIA

FASC. 4

BRVTVS

RECOGNOVIT

HENRICA MALCOVATI

EDITIO ALTERA

BSB B.G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT

1970

BIBLIOTHECAE TEUBNERIANAE
HVIVS TEMPORIS
REDACTOR: CÜNTHER CHRISTIAN HANSEN

VLN 294 · 375/10/70 · ES 7 M
2. AUFLAGE
COPYRIGHT 1970
BY BSB B. G. TEUBNER VERLAGSGESELLSCHAFT, LEIPZIG
PRINTED IN THE GERMAN DEMOCRATIC REPUBLIC
DRUCK: F. ULLMANN, ZWICKAU

PRAEFATIO¹⁾

Omnes qui nunc exstant Tulliani Bruti codices ex uno eodemque manarunt fonte, scilicet ex illo vetustissimo, nunc deperdito codice Laudensi, quem Gerardus Landriani civitatis Laudis Pompeiae episcopus, in tabulario illius ecclesiae cathedralis — „multis maximisque in rudetibus“, ut ait Flavius Blondus Forlivenis²⁾ —, exeunte a. 1421 repperit, „libros rhetoricorum novos et veteres qui habebantur, tres De oratore integerrimos, Brutum de oratoribus claris et Oratorem ad Brutum“, ut idem Blondus testatur, continentem. cum autem libri De oratore et Orator mutilis iam exemplaribus cogniti inde commode suppleri potuissent, Brutus, cuius nulla amplius inde a saeculo 5. apud scriptores mentio invenitur et qui tantum in *Biblionomia* Richardi de Fournival cum libris De oratore et ipso Oratore inter Ciceronis opera rhetorica saeculo 13. memoratur³⁾, tum primum innotuit ingenti omnium illius aetatis virorum doctorum gaudio.

Quem codicem Mediolanum ad Gasparinum Barzizam missum cum nemo inveniretur qui legere posset — adeo vetustis minimeque perspicuis litteris exaratus erat —, Cosma Raimondi Cremonensis, qui tum Mediolani in

1) De Bruti codicibus eorumque historia tribus scriptis egimus: *La tradizione del Brutus e il nuovo frammento cremonese*, *Athenaeum* 1958 p. 30—47 (= MALC.¹⁾); *Ancora sulla tradizione del Brutus*, ibid. 1959 p. 174—183 (= MALC.²⁾); *Per una nuova edizione del Brutus*, ibid. 1960 p. 328—340 (= MALC.³⁾); cf. etiam MALCOVATI, *Le ultime edizioni del Brutus*, *Athenaeum* 1968 p. 122—130 (= MALC.⁴⁾).

2) *Italia illustrata*, Basileae 1569 p. 346. VESPASIANVS Florentinus in Vita Nicolai de Nicolis (ed. P. D'ANCONA-E. AESCHLIMANN, Mediolani 1951, p. 435) testatur librum „in uno esemplo vetustissimo“ repertum esse „in una chiesa antichissima, in uno cassone, ch'era stato lunghissimo tempo che non s'era aperto, e cercando di certi privilegi antichi“.

3) Cf. MALC.¹ p. 30.

PRAEFATIO

schola Gasparini litteris vacabat quique egregie antiquarum litterarum interpretationis peritus fuisse videtur, transcripsit ex eiusque transcriptione exempla multa per totam Italiam desideratissimum Ciceronis opus vulgaverunt¹⁾.

Laudensis autem ipse codex apud Gasparinum religiose asservatus, ab iis, qui ex eo post Cosmam Cremonensem apographa duxerunt vel cum eo exemplaria sua ut emendarent contulerunt, summis ignominiis affectus est, quippe qui multa abrasissent et mutavissent et addidissent, ut Iohannes Lamola indignanter testatur in epistula quadam ad Guarinum Veronensem exeunte mense Maio a. 1428 Mediolano data²⁾; exinde autem delitescere coepit omninoque periisse videtur. temere vero paucis abhinc annis nuntiatum est ad eum pertinere Bruti fragmentum, Cremonae tum repertum, saeculo 9. scriptum et §§ 218–227, 265–274 complectens³⁾: multis enim iisque, ni fallimur, firmis gravibusque argumentis evicimus⁴⁾ id fragmentum non posse vetustissimi codicis Laudensis partem haberi, magni tamen esse aestimandum: aetate enim superius est quam ceteri, qui adhuc exstant, Bruti codices — omnes de Laudensi ipso e tenebris prolato seu recta via seu per interposita apographa descripti — et vetustam exemplaris scripturam fideliter diligenterque, sive id

1) Flavius Blondus l. c.: *cum nullus Mediolani esset repertus, qui eius velusti codicis litteram sciret legere, Cosmus quidam egregii ingenii Cremonensis tres de Oratore libros primus transcripsit multiplicataque inde exempla omnem Italiam desideratissimo codice repleverunt.*

2) GVARINI VERONENSIS *Epist.* (ed. R. SABBADINI) I p. 641: *Hic autem ipse codex, summae quidem venerationis et antiquitatis non vulgaris effigies, ab istis in quorum manibus fuit quique ex eo accurato exemplari exemplum, quod vulgatum ubique est, traduxerunt, summis ignominiis adfectus est, quippe qui multa non intellexerunt, multa abraserunt, multa mutarunt, multa addiderunt, ut si essent, quemadmodum olim apud maiores, qui de corruptis tabulis curam agerent, istos inaudita poena plecti necesse foret.* cf. MALO.¹ p. 35 s.

3) I. PETTENAZZI, *Di un frammento del „Brutus“ del sec. IX*, *Bollettino Storico Cremonese* vol. XX, 1957, p. 83–97. Nuntius etiam radiophonice propagatus ipsius Laudensis fragmentum repertum esse, multas toto orbe — cheu inanes — spes concitavit.

4) MALO.¹ p. 40 ss.

PRAEFATIO

Laudensis ipse fuit sive codex quidam unde et Laudensis originem duxit, expressisse videtur.

Laudensem autem scriptura continua fuisse, nulla verborum inter se neque capitum discriptione, et lacunis additamentis mendisque multifariis laborasse, ex eius apographis inter se collatis, adiuvante pro parte sua fragmento Cremonensi¹⁾, et e testimoniis quibusdam virorum doctorum qui eum viderunt, pro certo constat: quodque valde est dolendum, Bruti extrema excidit pars cum ex eo duae, ut Blondus in codicis sui subscriptione ait, chartae in fine abscissae fuissent: quamquam pauca admodum verba ad sententiam explendam librumque ipsum apte concludendum desiderari fatendum est²⁾. cum igitur librorum De oratore et Oratoris recensio duobus innitatur codicum generibus, quorum alterum est mutilorum eorumque vetustiorum, alterum integrorum et recentiorum, et alterum alteri ad commune archetypum, ipsum iam mendis inquinatum, restituendum succurrat, Brutus una tantum codicum familia traditus ad nos pervenit: quare magis fit arduum editoris munus.

Ad eum edendum hi potissimum codices usui nobis fuerunt:

F: codex Florentinus Magliabechianus I 1, 14, olim monasterii Florentini S. Marci — ut e membrana codici inserta hisque verbis inscripta apparet: *Iste liber est conventus S. Marci de Florentia ordinis predicatorum de hereditate Nicolai de Nicolis Florentini viri doctissimi* —, chartaceus, cursivis quae dicuntur litteris satis nitide exaratus, foliorum 74, Oratorem (f. 1^r—31^v) et Brutum (f. 32^r—74^r) continens; idem fuisse a multis creditus est

1) Exempla vitiorum, quae ex verbis scripturae continuae falso distinctis orta sunt, habes apud MALC.¹ p. 44.

2) Ottobon. Lat. 1952 (B): *non erat amplius in exemplari, a quo abscisse sunt chartae duae, quamquam, ut mihi videtur, nedum charte, sed pauca admodum verba deficiunt.* item Franciscus de Ardicis in subscriptione codicis Bossiani (Ottob. Lat. 2057 = 0) haec habet: *Non inveni plura in perveteri codice. fortunae quidem iniquitas id totum, si tamen quiddam erat, recidit.*

PRAEFATIO

atque codex quem Vespasianus Florentinus¹⁾ ait a legatis Philippi Mariae Mediolanensium ducis, Martini V pontificis temporibus, pacem petituris, et ipsum Oratorem tantum atque Brutum continentem, Florentiam Nicolao delatum esse; olim autem Detlefsen²⁾ et nuperrime Ullman³⁾, antiquorum codicum peritissimus interpretator, ipsius Nicolai manu scriptum esse eum contenderunt, quod negaverat Heerdegen⁴⁾ ipso litterarum ductu examinato collatoque⁵⁾. utcumque res se habet, **F** inter codices, qui ad nostram aetatem Ciceronis Brutum tradiderunt, principatum obtinet, quod plurimas lectiones sinceras unus omnium servavit atque in orthographia recte tradenda inter reliquos codices eminet: praeterea ut Laudensis nullam capitum discriptionem habet. quoniam codicis Laur. 50, 18 (Lagomars. 51 = λ), qui ex eo sine dubio descriptus est⁶⁾, tempus est certum — habet enim hanc subscriptionem: COSMAE DE MEDICIS HOC OPVS ABSOLVI FELICITER DIE PRIMA OCTOBRIS MCCCCXXIII EGO IACOBVS ANTONII CVRLI IANVEN FLORENTIAE —, ante hoc tempus **F** scriptum esse adfirmari potest.

U: codex bibliothecae Universitatis Cornelianae, quae est Ithacae in Eboracensi Nova Civitate, nunc primum adhibitus, pergamenaceus; continet De oratore libros (f. 1^r — 137^r), Oratorem (f. 137^v — 178^v), Brutum (179^r u. ad 234^v); f. 235 scriptura vacat; f. 236^r hanc habet subscriptionem: *ex emendatissimo codice Johannis Lamole boni (= Bononiensis) viri eruditissimi transcripsit hunc alesius germanus. et ad eundem postea emendatus est*⁷⁾; unde apparet eum codicis Lamoliani apographum esse. Lamola

1) l. c.

2) *Ueber die mittelalterlichen Bibliotheken Nord-Italiens, Verhandlungen der siebenundzwanzigsten Versammlung deutscher Philologen und Schulmänner in Kiel, 1869*, Lipsiae 1870, p. 107.

3) *The Origin and Development of Humanistic Script*, Romae 1860, p. 60.

4) In editione sua Oratoris, Lipsiae 1884, proleg. p. XV.

5) Cf. MALC.³ p. 328.

6) Cf. MALC.³ p. 330.

7) De huius codicis historia v. MALC.²

PRAEFATIO

autem quam accurate vetustum exemplar Laudense expresserit, ipse testatur in epistula, quam supra laudavimus, ad Guarinum Veronensem Mediolano mense Maio a. 1428 data, cuius verba hic afferre haud alienum visum est: *ego tamen quantum diligentiae ac ingenii peritiaeque in me fuit et in nonnullo antiquitatis callentissimo viro mecum idem sentiente adhibui, ut omnia secundum priorem textum restituerem, notare etiam marginibus ubique allegationes istorum logodaedalorum et sane barbaricarum bel-luarum¹⁾. curavi etiam ut usque ad punctum minimum omnia ad veteris speciem exprimerem, etiam ubi essent nonnullae vetustatis delirationes; nam velim potius cum veteri illo delirare quam cum istis diligentibus sapere.*

Quod ad orthographiam pertinet, proxime ad F inter omnes Bruti codices accedit atque adeo solus quasdam veteris scripturae reliquias servavit; duobus autem locis solus, pluribus cum F solo, veram archetypi lectionem tradidit²⁾. nullam, ut F, capitum discriptionem habet. E siglo USA littera U signavimus.

B: Ottobon. Lat. 1592, chartaceus, a Flavio Blondo Mediolani scriptus; praeter Leonardi Aretini de militia libellum, elogium Mari, elogium Fabi, Brutum continet (f. 14^r — 58^v) — neque aliud e Ciceronis operibus —, cuius in fine post verba quae supra (p. VII n. 2) attulimus, haec leguntur: *hunc brutum Mediolani a nonis ad ydus Octobres. 1422. Ad exemplar vetustissimum repertum nuper laude. In quo quidem codice sunt: Rhetoricarum (sic) ad herennium rhetorica: De oratore: Orator ad brutum: et brutus de oratoribus claris: M. T. Ciceronis.* Laudensem autem codicem non inde ab initio, sed postquam §§ 1–130 transcripsit, praesto Blondus habuit, ut ipse bis testatur: nam in margine superiore folii 29^r supra primum versum (*tribunatus. nam p. pupillum etc.*, § 128) haec leguntur: *Hic habui exemplar vetus;* item in sinistro eiusdem folii margine inde a vigesimo versu (*magnum fuit brute genus*

1) Ita appellat eos, qui vetustum exemplar „summis ignominiiis“ adfecerunt: cf. supra, p. VI n. 2.

2) Cf. MALC.² p. 177 s.

PRAEFATIO

etc., § 130) usque ad vigesimum quintum syllabis singulis distincta haec leguntur: *hic vetus incepti habere exemplar*. quae autem antehac scripserat, cum vetere exemplari diligenter contulit et quaedam correxit addita in margine nota: *in t.* (sc. in textu vetere). Has lectiones signavimus **B**^v. item f. 19 post paragraphi 48 finem, in reliqua linea, quae vacua relicta erat, cum subsequenti nova inciperet paragraphus, haec adnotavit: *In ueteri continuat testus ubique sine capitulo uel testiculo. Verum unde hec c(apitul)a tu mi Guar(ine) intellegis*; neque ullam post § 130 capitulum descriptionem admittit.

Cum **B** omnino congruit codex Neapolitanus IV B 36 (**H**), chartaceus, qui praeter Brutum ab Hugone Mazzolato Ferrariensi de Blondi exemplo descriptum, Ciceronis ad Atticum, Plini humanistarumque qui vocantur quasdam epistulas continet; Brutum autem adeo diligenter Mazzolatus de exemplari suo descripsit, ut etiam menda correctae expresserit easdemque in marginibus notas, eandem sed in brevius contractam subscriptionem, eandem in fine epistolam a Guarino ad Blondum datam post Bruti exemplar Blondinianum Veronam missum¹⁾. quem cum nusquam a codice **B** discedere compertum sit²⁾, omnino ex apparatu critico eliminandum censuimus. quod idem est dicendum de codice Mutinensi *a* Q 8, 25 (**M**), membranaceo, qui Brutum — praeter alia — e codice **B** transcriptum continet³⁾. quem ideo eodem quo eius gemellum **H** loco habuimus.

O: Ottobonianus 2057, membranaceus, foliorum 126, nitide exaratus: continet libros De oratore, Oratorem, Brutum (f. 93^r — 124^r), De optimo genere oratorum, qui tamen libellus alia manu adiunctus est. inscriptionibus singuli libri carent; duas autem subscriptiones habet Brutus (f. 124^r): altera, a librario ipso in infimo paginae mar-

1) Eam apud SABBADINI, *Storia e critica di testi latini* (Catinae 1914), p. 139, editam videre potes.

2) Perperam enim Reis quasdam peculiares ei tribuit lectiones: cf. MALC.³ p. 332.

3) Cf. MALC.³ p. 332 s.

PRAEFATIO

gine minutis litteris scripta, haec est: *MCCCCXXII die penultimo novembr. in sero finit*; longior altera testatur fuisse codicem *reuerendissimi in Christo patris et domini Francisci Bossii Mediolanensis, Episcopi Cumani ac Comitum iurisque utrius doctoris, uirique grauissimi et pacatissimi domini Anthonii Bossii filii, ducalis consilarii et Quaestoris*; librosque omnes — De oratore, Oratorem, Brutum — ex archetypo Laudensi correctos et emendatos esse per Antonium Johannis, Simonem Petri Bossios et Viglevium de Ardiciis — cuius manu est subscriptio — *in ciuitate papiae studiorum matre a. 1425¹⁾*.

Lectiones, quas correctores e Laudensi emendauerunt vel cum Laudensi congruere testati sunt addito in margine siglo *uet'* (i. e. vetus codex), signauimus **O^v**. Bruti contextus in triginta quattuor capita distinctus est.

Neapolitanus IV A 44 (**G**), membranaceus; foliis 57 Brutum solum continet parum diligenter exaratum; inscriptione et subscriptione omnino caret, sed in primo codicis folio legitur: *Guiniforti Barzizii* (qui Gasparini filius fuit) et deinceps: *M. Tullij Ciceronis Brutus*, et tum: *A. Jani Parrhasii et amicorum Mediolani emptus aureolo* (videlicet ex Barziziorum bibliotheca); in fine autem: *Antoni Seripandi ex Jani Parrhasii testamento*. eandem atque codex **O** capitum distinctionem habet.

Ex hoc codice omnino pendet, ut luculenter demonstravit Reis²⁾ codex Parisinus Bibl. Nat. Lat. 7704, quem Orelli, qui primus contulit, littera **D** signauit. continet libros De oratore, Oratorem, Brutum (f. 106^r — 142^v). De optimo genere oratorum. e specimine, quod eius edidit Chatelain³⁾, apparet non modo eum cum codice **G** plane congruere, verum etiam mendis suis scatere: nulla igitur dubitatione e nostro apparatu critico excludendum censuimus.

Optimos atque praecipuos hucusque recensuimus codices, quibus nostra innititur editio. e compluribus selectos

1) Cf. MALC.¹ p. 34, 15.

2) In praef. Bruti ed. p. 7 s.; cf. etiam MARTHA praef. ed. Bruti, Parisiis 1931. p. X.

3) *Paléographie des classiques latins*, I, tab. XX 2, cf. p. 6.

PRAEFATIO

quos vel totos vel magna ex parte excussimus: quorum nonnullos, ut Ambrosianos C 75 sup.¹⁾ et L 86 sup.²⁾, Sandanielensem Fontarini 59³⁾, Laurentianos Lagomarsinianos 50,25 et 50,36, Aedilium 207⁴⁾, utpote nullam ad textum stabiliendum utilitatem allaturos omnino excludere visum est; aliorum autem passim testimonia attulimus seu quod potiorum codicum dubias lectiones confirmabant seu quod varias alicuius momenti lectiones praebebant. inter quos quattuor memorandi sunt codices in Florentina Bibliotheca Laurentiana asservati, quos iam passim, non tamen qua oportebat diligentia examinatos, in editione sua adhibuerat Reis, quosque iisdem atque ille siglis notavimus. hi sunt:

π : Laurentianus Lagomarsinianus 50,31, quem nitidissime inter VIII Kal. et Idus Iulias anni 1425⁵⁾ scripsit suaque subscripsit manu Poggius Bracciolini; foliis 166 continet libros De oratore, Paradoxa, Brutum, Oratorem; antiquam pluribus locis eamque rectam scripturam servavit, corruptam in L codice lectionem interdum correxit, capitulum discriptione caret.

λ : Laurentianus Lagomarsinianus 50,18 item membranaceus, foliis scriptis 156 Brutum et Oratorem continet; in usum Cosmae de Medicis, uti supra docuimus, elegantissime Florentiae scriptus est ab Antonio Curli, qui Kal. Oct. anni 1423 opus suum se absolvisse in subscriptione testatur. e codice F recta via pendere videtur⁶⁾.

γ : Laurentianus Lagomarsinianus 50,19 item Cosmae de Medicis itemque nitidissime nulla adhibita capitulum distinctione scriptus; continet Oratorem, Brutum (f. 44^r – 100^v), Partitiones Oratorias, Topica; nullam praebet subscriptionem.

1) Cf. MALC.¹ p. 40.

2) Cf. MALC.² p. 181, 28.

3) Cf. MALC.³ p. 333 s.

4) Ibid. p. 334, 21.

5) Ibid. p. 330.

6) Ibid. p. 331.

PRAEFATIO

e: Laurentianus Lagomarsinianus 50,22 membranaeus, folia scripta habet 173, quorum Brutus f. 38^r–96^r implet, Oratorem excipiens, reliqua minora Ciceronis scripta oratoria praecedens; transcribi desitus est V Kal. Mai. anni 1461: nomen autem librarii a subscriptione erasum est, item stemma familiae cuiusdam in principio.

Iis addendus est

V: Venetus Marcianus (olim Nannianus) 3859, membranaceus, foliis 78 Brutum solum continens, inter annos 1423 et 1432 scriptus in usum Leonis Baptistae Alberti, qui de se deque familia sua quaedam in extrema pagina adscripsit. eum magna ex parte excussimus quamquam vix ullam inde utilitatem ad Bruti textum restituendum percipi posse monuerat Ströbel¹⁾: e codice F eum exaratum esse ipsi experti neque tamen eliminare ausi sumus veteris probaeque orthographiae luculentum auctorem. hic illic igitur eius attulimus testimonium.

Accedit fragmentum Cremonense (C), de quo supra diximus, in tabulario civitatis Cremonae exeunte a. 1957 repertum: est folium pergamenaceum quattuor paginarum non tamen subsequentium — folia enim interiora eiusdem quaternionis exciderunt —, scriptura quae dicitur minuscule Carolingiana saeculi 9. exaratum. textum optimae notae, nulla capitum discriptione, bis correctum exhibet: primum a librario ipso inter scribendum, tum a correctore quodam qui vetustis iisque sinceris formis recentiores saepe substituit: iisdem autem corruptelis atque interpolationibus inquinatum atque reliqui codices qui e codice Laudensi manarunt: unde efficiamus licet vel e Laudensi, qui sine dubio antiquior fuit. eum fluxisse vel ex eodem fonte unde Laudensis ipse.

Non est denique praetermittenda Bruti editio princeps, quae Romae a. 1469 cum libris De oratore — qui quattuor annis ante seorsum typis excussi in lucem editi erant — et Oratore prodit: cuius editionis maximi pretii perque rarum exemplar Florentiae in Bibliotheca Nationali

1) ED. STRÖBEL, *Zu Ciceros Brutus*, *Blätter für das Bayer. Gymnasialschulwesen*, 33, 1897, p. 556–561.

PRAEFATIO

(sign. A 2,16) inspeximus, illuc e Bibliotheca Laurentiana, ubi asservabatur, exeunte saeculo XVIII, Angelo M. Bandini doctissimo illius Bibliothecae praefecto frustra repugnante, translatum. adsunt in margine uberrima scholia quae idem Bandini Angelo Politiano perperam tribuit¹⁾: quae qui scripsit, quaedam etiam in textu correxit. qui potissimum codex ei fons fuerit, vix definiri potest: fuisse videtur aliquis e Florentino profectus, contaminatus autem atque interpolationibus depravatus. passim in apparatu critico littera R signatam eam laudavimus.

His adhibitis subsidiis Bruti textum restituere nobis fuit propositum non eum quem Laudensis ille maximi pretii codex iis, qui eum viderunt atque descripserunt, exhibuit permultis depravatum mendis, verum quem e Ciceronis ipsius manibus provenisse veri simile est: ad illudque specimen quam proxime accedere, scriptoris ipsius scribendi generis ratione habita et clausularum rhetoricarum usus, quarum ille observantissimus fuit, enixe studuimus. ideoque primum multis eum purgavimus coniecturis quibus plus aequo priores indulserant editores, easque in apparatus criticum ablegavimus, rectam subtilemque verborum interpretationem saepe ad intellegendum sufficere rati; neque medelam adhibuimus nisi ubi manifesta corruptela eam flagitare videretur, neque ullam unquam nisi quae veritatis maximam praeberet speciem; interdum vero lacunae vel desperationis signa ponere maluimus quam pro Ciceronis verbis dubia atque commenticia exhibere.

Quod ad orthographiam pertinet, veteris eiusque genuinae scripturae vestigia quaecumque e codicibus expiscari potuimus, religiose servavimus, neque tamen praedecessoris nostri exemplum secuti omnia ad veteris consuetudinis normam adaequanda censuimus: Ciceronis enim aetate scripturae perturbationem esse factam comperit habemus, neque ullam certam in rebus orthographicis constantiam ab eius aetatis scriptoribus servatam esse constat. adde quod apud Ciceronem — ut postea apud

1) Cf. MALC.³ p. 334.

PRAEFATIO

Vergilium — iudicium aurium plurimum valuisse ex ipsius¹⁾ et e Gellii²⁾ testimonio constat, atque elegantioris iucundiorisque sonitus maiorem habitam esse rationem quam regulae disciplinaeque a grammaticis institutae. nihil igitur mirum si apud eum non modo clausularum interdum gratia, verum etiam seu inconstantia seu de industria *optimus* atque *optumus* variantur, cui et *quoi*, *cum* et *quom*, *saecula* et *saecla*, *comprendo* atque *comprehendo*, *uemens* et *uehemens*; eamque varietatem in ipso codice Laudensi fuisse Gasparinus Barziza, qui eum possedit studioseque custodivit, testatus est³⁾. praepositiones autem cum verbis coniunctae semper fere in codicibus potioribus non assimilatae inveniuntur. ne tamen apparatus criticum onerarem, eas nullius momenti codicum variationes aliasque eiusmodi quisquilias orthographicas praetermisi.

Restat ut iis, qui me in hoc opere expediendo adiuverunt, gratum profitear animum: et primum praesidi Cornellianae Universitatis Bibliothecae, qui mihi et taeniam dilucidam misit et omnia quae de codice scire cupiebam liberaliter perscripsit; et praefectis bibliothecarum, ubi Bruti codices servati sunt, Laurentianae et Nationalis Florentiae, Vaticanae, Marcianae, Neapolitanae, qui codices ipsos vel Ticinum commodarunt vel mihi in sua quosque sede inspicienti benevolenter opitulati sunt; item Riccardianae Mutinensis Guelferbytanae, qui locos quosdam in meum usum contulerunt et omnia, quae mihi usui essent, comiter edocuerunt.

1) Cf. *or.* 150 *offendent aures quarum est iudicium superbissimum*; 153 *verba saepe contrahuntur non usus causa sed aurium*; 157 *consuetudini auribus indulgenti libenter obsequor*; 177 *ipsae enim aures vel animus aurium nuntio naturalem quandam in se continet vocum omnium mentionem*; 178 *aspernuntur aures*; de *or.* 3, 150; *part. or.* 15; 72.

2) XIII 21.

3) Cf. *Malc.*¹ p. 32, 11.